

Republic of Iraq
Ministry of Higher Education and Scientific Research
Mosul University / College of Arts
Adab Al-Rafidayn Journal

Adab Al-Rafidayn Journal

A refereed quarterly scientific journal
Issued by College of Arts - University of Mosul
Supplement

Vol. Ninety / year Fifty- Second

Rabi al-Thani - 1444 AH / November 1/11/2022 AD

**A special issue about the tenth conference of the College
of Arts / University of Mosul**

The journal's deposit number in the National
Library in Baghdad: 14 of 1992

ISSN 0378- 2867

E ISSN 2664-2506

To communicate:

radab.mosuljournals@gmail.com

URL: <https://radab.mosuljournals.com>

Adab Al-Rafidayn Journal

**A refereed journal concerned with the publishing of scientific researches
in the field of arts and humanities both in Arabic and English**

Supplement Vol. Ninety / year Fifty- Second / Rabi al-Thani- 1444 AH / November 2022 AD

Editor-in-Chief: Professor Dr. Ammar Abd Al-Latif Abd Al-Ali (**Information and Libraries**), College of Arts / University of Mosul / Iraq

managing editor: Asst.Prof. Dr. Shaiban Adeeb Ramadan Al-Shaibani (**Arabic Language**)
College of Arts / University of Mosul / Iraq

Editorial Board Members

Prof. Dr.Hareth Hazem Ayoub (**Sociology**) College of Arts / University of Mosul / Iraq.

Prof. Dr. Wafa Abdul Latif Abdul Aali (**English Language**) College of Arts / University of Mosul / Iraq.

Prof. Dr. Miqdad Khalil Qasim Al-Khatouni (**Arabic Language**) College of Arts / University of Mosul / Iraq.

Prof. Dr. Alaa Al-Din Ahmad Al- Gharaibeh (**Arabic Language**) College of Arts / Al- Zaytoonah University / Jordan.

Prof. Dr. Qais Hatem Hani (**History**) College of Education / University of Babylon / Iraq

Prof. Dr.Mustafa Ali Al-Dowidar (**History**) College of Arts and Sciences / Taibah University / Saudi Arabia.

Prof. Dr. Suzan Youssef Ahmed (**media**) Faculty of Arts / Ain Shams University / Egypt.

Prof. Dr. Aisha Kul Jalaboglu (**Turkish Language and Literature**) College of Education / University of Hajet Tabah / Turkey.

Prof. Dr. Ghada Abdel-Moneim Mohamed Moussa (**Information and Libraries**) Faculty of Arts / University of Alexandria.

Prof. Dr. Claude Vincents (**French Language and Literature**) University of Chernobyl Alps / France.

Asst .Prof. Dr. Arthur James Rose (**English Literature**) University of Durham / UK.

Asst .Prof. Dr. Sami Mahmoud Ibrahim (**Philosophy**) College of Arts / University of Mosul / Iraq.

Linguistic Revision and Follow-up:

Linguistic Revision : Lect. Dr. Khaled Hazem Aidan

Asst. Lect. Ammar Ahmed Mahmood

Follow-up:

Translator Iman Gerges Amin

Translator Naglaa Ahmed Hussein

- Arabic Reviser

- English Reviser

- Follow-up .

- Follow-up .

Publishing instructions rules

1. A researcher who wants to publish in Adab Al-Rafidayn journal should enter the platform of the journal and register by an official or personal activated email via the following link:

https://radab.mosuljournals.com/contacts?_action=signup

2. After registration, the platform will send to your mail that you registered on the site and a password will be sent for use in entering the journal by writing your email with the password on the following link:

https://radab.mosuljournals.com/contacts?_action=login

3- The platform (the site) will grant the status of the researcher to those who registered to be able in this capacity to submit their research with a set of steps that begin by filling out data related to them and their research and they can view it when downloading their research.

4-File formats for submission to peer review are as follows:

- Fonts: a “standard” type size is as follows: (Title: at 16point / content : at 14point / Margins: at 10 point), and the number of lines per page: (27) lines under the page heading line with the title, writer name, journal name, number and year of publishing, in that the number of pages does not exceed 25 in the latest edition in the journal free of illustrations, maps, tables, translation work, and text verification, and (30) pages for research containing the things referred to.
- Margins are arranged in numbers for each page. The source and reference are defined in the margin glossary at the first mentioned word. List of references is canceled, and only the reference is mentioned in the first mentioning place, in case the source is repeated use (ibid.)
- The research is referred to the test of similarity report to determine the percentage of originality then if it pass the test it is referred to two referees who nominate it for publication after checking its scientific sobriety, and confirming its safety from plagiarism , and if the two experts disagree –it is referred to a third referee for the last peer review and to decide on the acceptance or rejection of the research .

5- The researcher (author) is committed to provide the following information about the research:

- The research submitted for evaluation to the journal must not include the name of the researcher, i.e. sent without a name.

- A clear and complete title for the research in Arabic and English should be installed on the body of the research, with a brief title for the research in both languages: Arabic and English.

- The full address of the researcher must be confirmed in two languages: Arabic and English, indicating: (the scientific department / college or institute / university / country) with the inclusion of an effective email of the researcher.

- The researcher must formulate two scientific abstracts for the research in two languages: Arabic and English, not less than (150) and not more than (250) words.

- presenting at least three key words that are more likely to be repeated and differentiated in the research.

6-The researcher must observe the following scientific conditions in writing his research, as it is the basis for evaluation, otherwise the referees will hold him responsible. The scientific conditions are shown in the following:

- There should be a clear definition of the research problem in a special paragraph entitled: (research problem) or (problem of research).

- The researcher must take into account the formulation of research questions or hypotheses that express the problem of research and work to achieve and solve or scientifically refute it in the body of the research.

- The researcher works to determine the importance of his research and the goals that he seeks to achieve, and to determine the purpose of its application.

- There must be a clear definition of the limits of the research and its population that the researcher is working on in his research.

- The researcher must consider choosing the correct methodology that is appropriate to the subject of his research, and must also consider the data collection tools that are appropriate for his research and the approach followed in it.

- Consideration should be given to the design of the research, its final output, and the logical sequence of its ideas and paragraphs.

- The researcher should take into consideration the choice of references or sources of information on which the research depends, and choose what is appropriate for his research taking into account the modernity in it, and the accuracy in documenting , quoting form these sources.

- The researcher should consider taking note of the results that the researcher reached, and make sure of their topics and their rate of correlation with research questions or hypotheses that the researcher has put in his research.

7- The researcher should be aware that the judgment on the research will be according to a peer review form that includes the above details, then it will be sent to the referee and on the basis of which the research will be judged and weights will be given to its paragraphs and according to what is decided by those weights the research will be accepted or rejected. Therefore; the researcher must take that into account in preparing his research.

Editor-in-chief

CONTENTS

Title	Page
<p><i>Assessing the Translation of Quranic Implicit Negation into English</i></p> <p style="text-align: right;">Abdul Rahman Ahmed Abdul Rahman</p>	1 - 22
<p><i>Ideological Constraints In Translation</i></p> <p style="text-align: right;">Zahraa Rabie Muhammad Qasim Agha Luqman A. Nasser</p>	23 - 32
<p><i>The Effect of Mistranslating Arabic Conjunctives on the Argumentative Texts into English</i></p> <p style="text-align: right;">Salem Yahya Fathi</p>	33 - 54
<p><i>L'Islamisme caché de Victor Hugo</i></p> <p style="text-align: right;">Mu'ayad A. Abdul-Hasan Zahraa Moayed Abbas</p>	55 – 68
<p><i>Monde arabe et Occident : Les deux grandes périodes de contact</i></p> <p style="text-align: right;">Magdy Abdel Hafez Saleh</p>	69 – 94
<p>OSMANLI DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA İZ BIRAKAN MUSULLU ŞAİRLER</p> <p style="text-align: right;">Ahmet İçli</p>	95 – 118
<p>TÜRKİYE'DE ARAPÇA ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜRÜN ETKİSİ</p> <p style="text-align: right;">Badri Aslan</p>	119 – 128
<p><i>Arapça Öğretim Metodu: Türkiye Örneği</i></p> <p style="text-align: right;">Mohammed Mekin</p>	129 – 158
<p><i>L'humanisme arabisant : la première grammaire de l'arabe publiée en Europe occidentale</i></p> <p style="text-align: right;">Emilie Picherot</p>	159 – 176
<p><i>Old Arabic Dialects in the Noble Quran with Reference to Translation into English</i></p> <p style="text-align: right;">Yasir younis Al-Badrany</p>	177 – 198
<p><i>L'expatrié entre un abri sûr et une amère nostalgie dans certaines œuvres dramatiques irakiennes contemporaines</i></p> <p style="text-align: right;">Ilham Hassan Sallo</p>	199 – 220
<p><i>The Translation of Al-Mushakala (Verbal Similarity) in the Prophetic Hadith into English: Problems and Strategies</i></p> <p style="text-align: right;">Ziyad Anwar mahmood Albajjari</p>	221 – 240
<p>SUBJECT COMPLEMENT AND ITS GRAMMATICAL REALIZATIONS</p> <p style="text-align: right;">Zahraa Ahmed Othman</p>	241 – 252

<i>La répétition : emplois et motifs dans Frère d'âme de David Diop</i> Saif Adnan Al-Obaidi	253 – 272
<i>Les programmes audio-visuels comme stratégie pour développer la compétence de la production écrite dans une classe de FLE</i> Ali Najm Alghanami Abdul Rahim Abdul Rahman	273 – 310
<i>L'effet de la littérature orientale du livre des Mille et une Nuits sur la narration française</i> Fayhaa Hamid Khudair	311 – 332
<i>L'usage des séquences vidéo dans un cours de compréhension orale (cas des étudiants de 4e année/Département du français/ Université de Mossoul/Irak</i> Qatran Bashar Aljumailie	333 – 376
<i>L'usage du roman-photo dans l'enseignement du FLE</i> Wadah Khaled Al-Sharifi	377 – 390

OSMANLI DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA İZ BIRAKAN MUSULLU ŞAİRLER

Ahmet İçli*

تأريخ القبول: ٢٠٢٢/١٠/١٠

تأريخ التقديم: ٢٠٢٢/١٠/٨

Özet:

Türk edebiyatının önemli evrelerinden/dönemlerinden biri Divan edebiyatı olarak da adlandırılan Klâsik Türk Edebiyatı'dır. Bu edebiyat için Osmanlı Dönemi Türk edebiyatı nitelendirilmesi de yapılmaktadır. Osmanlı edebiyatı, Anadolu ve Rumeli başta olmak üzere, Batıda Balkanlar ve Avrupa'da hâkimiyet alanında olan merkezleri, doğuda İran, Azerbaycan, Kafkas coğrafyası şehirleri, Güneyde Irak ve Suriye, hatta Mısır coğrafyasını da içine almaktadır. Osmanlı döneminde yaşamış bazı şairler, bu bölgelerde doğup yaşamış, bazıları burada doğmuş olmakla birlikte İstanbul başta olmak üzere, Osmanlı devletinin başka şehirlerinde yaşamıştır. Kimi şairler, başkente/İstanbul'a gelip şiir sanatlarını ve görevlerini icra etmişlerdir. Şiir sanatı ve edebiyat geleneğinde, bir şairin doğduğu yer veya nereli olduğu yerine nasıl bir sanatçı olduğu ve hangi sanat anlayışını benimsediği, kısacası poetik duruşu önem arz eder. Ancak, edebiyat tarihi açısından, bir edebiyat geleneğinin geliştiği veya ulaştığı sınırlar ve edebi geleneğin yayıldığı coğrafya hakkında bilgiler de aynı derecede önemlidir. Çevresel faktörler, ekonomik ve sosyal hayat, dinî ve mezhepsel farklılıklar gibi birçok algı, icra edilen sanatta kendini gösterebilir. Tüm bunlar insanların doğdukları veya yaşadıkları yerlerden bir iz taşıdıkları anlamına gelir. Bu çalışmamızda, Osmanlı edebiyatından izler taşıyan, bu edebiyatı etkileyen ve bu süreçte eser veren Musullu şairler incelenecektir. İncelememizde divanları olan, şiir mecmualarında sevilen şiirlerine yer verilen bazı Musullu şairlerin genel bir tanıtımı ve şiirlerinden örnekler sunulacaktır. Bu şairlerin, Klâsik edebiyat geleneğinde verdikleri eserleri ve Osmanlı şiir geleneğindeki yerleri

*Prof/Batman University/ College of Turkish Language and Arts.

incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Musul'daki edebi faaliyetler ve bu şehrin edebiyata katkısı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, Osmanlı Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı, Musul, Musullu Şairler, Divan, Mecmua.

Giriş

Musul; medeniyet, kültür, edebiyat, ilim ve tarihî olmak üzere, çeşitli perspektiflerden önem arz eden bir şehirdir.¹ Dicle nehrinin yanından geçtiği bu şehir, birçok yolun kesiştiği merkez konumundadır. Şehrin adı, her ne kadar “Mevsıl” isimli bir yönetici ile ilişkilendirilse de “kavşak” anlamına gelecek şekilde düşünülmesi uzak bir ihtimal değildir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Musul, İslam tarihinde ilk (b)ilim evinin açıldığı şehir olarak anılır. Özellikle Ortaçağda “El-Mevsılî” künyeli bilim, irfan, sanat insanı bu şehirde yetişmiştir. Bu süreçte bilim, tıp ve din ilimleri bağlamında birçok çalışmanın varlığı görülür. Musul şehri, ticaret yollarının kavuşması, ulaşım imkânlarının kolaylıkla sağlanması yönüyle birçok devletin ve kültürün yayılma alanına dönüşmüştür (Es-sakar, 2020, s. 361-363). Ticaret, (b)ilim ve kültür merkezi olan şehrin bu potansiyelinin günümüze kadar devam ettiği görülür. Bağdat'ın Abbasilerin başkenti olması ve kültür noktasında farklı avantajlarının olmasından dolayı bu şehrin gölgesinde kalmakla birlikte, Bağdat'a ulaşmak için Musul'dan geçilmesi, şehrin önemini artırmıştır. Musul, Emevî ve Abbasîlerde olduğu gibi, Osmanlı döneminde de önemli bir ticaret ve kervanların konaklama merkeziydi. Doğuda İran ve Hindistan, kuzeyde Anadolu ve Kafkasya, batıda Suriye ve Mısır istikametine Musul'dan varılmaktaydı. Osmanlı döneminde, Basra-Bağdat yönündeki yol, Musul üzerinden Erzurum ve Trabzon'a diğeri de Halep'e kadar uzanmaktaydı (Gündüz, 2020, s. 363-366).

¹ Musul hakkında geniş bilgi için Es-Sakar, Sami (2020), Musul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 31, s. 361-363, Ankara ve Gündüz, Ahmet (2020), Musul-Osmanlılar Dönemi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 31, s. 363-367

Osmanlı hâkimiyetindeki Musul'un idari yapısı farklı dönemlerde değişmiştir. Kimi zaman Bağdat'a bağlı bir sancak, kimi zaman eyalet, kimi zaman da vilayet statüsündedir. Vilayet statüsündeyken, merkezi konumda Musul sancağı da söz konusudur. Ayrıca Kerkük de kimi zaman sancak olarak Musul'a bağlanmıştır. Farklı süreçlerde idari yapısı değişmekle birlikte, Musul her zaman için önemini korumuştur. Çalışmamız Musullu şairlerden Osmanlı döneminde iz bırakanlar üzerindedir. Makalemiz, idari yapıya bakılmaksızın, Musullu, Mûsulî ve/veya Mevsilî nispetiyle/künyesiyle ün kazanmış şairler hakkında tespit, tanıtıcı bilgi ve şiirlerinden örneklerinin sunulmasından ibarettir. Kaynaklarda "Musuliyü'l-asl" gibi ifadeler de tercih sebebimizdir. Aksi takdirde eyalet, vilayet, sancak olarak şairlerin Musul'la anılması halinde birçok şairden bahsetmek mümkün olacaktır ki bu da bu makalenin sınırlarını zorlayacaktır. Bağdat'a bağlı bir sancak iken kimi şairin Bağdatlı olarak anılması imkân dâhilindedir. Ayrıca Kerküklü şairlerin² hangi süreçte Musullu olarak anılması kendi içinde tartışmalara sebebiyet verecektir. Bu konudaki tartışmalardan uzak olacak şekilde, makalemizdeki şairler için bir sınırlandırma yapılmış olup yukarıda belirtilen çerçevede şairler hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Musullu şairler hakkında öncelikle Osmanlı döneminde yazılmış tezkirelerde bilgilere ulaşmak mümkündür. Bunlar arasında Bağdatlı şairler öncül olmak üzere genellikle Irak coğrafyasında yetişen ya da yaşayan, İran, Anadolu ve/veya Türk dünyası şairlerine yer veren tezkireler önem arz etmektedir. Bu tezkirelerden biri Bağdatlı Ahdî tarafından kaleme alınan *Meşâirü's-Şuarâ*'dır. Bir diğeri, Bağdatlı Şefkat'in *Tezkîre-i Şuarâ-yı Şefkat-i Bagdâdî* olarak anılır. Hâtibî'nin Bağdat şairlerini konu alan *Tezkire-i Şuara-yı Bağdat* adlı eseri bu şairler hakkında bilgi barındıran önemli bir eserdir. Bunlar dışında, Anadolu coğrafyasında kaleme alınmış tezkirelerde Musul'da doğmuş ya da yaşamış şairlere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca biyografik ve antolojik mahiyetteki eserlerde Musullu şairlere dair bilgilere ulaşılmaktadır. Son çalışmalar ise

² Kerküklü şairler için bkz. Ata Terzibaşı (2013), Kerkük Şairleri, İstanbul Ötüken Neşriyat

şairleri derleyen ansiklopedi maddeleridir ki birçok şair hakkında kısa tanımları ihtiva etmektedir. Özellikle elektronik bir ansiklopedi³ olan *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*nde Musullu şairlerin adlarına ulaşılabilmektedir.

Şiir mecmuaları, tezkirelerde adı geçsin ya da geçmesin birçok şaire ait şiirleri ihtiva eden önemli kaynaklar arasındadır. Başta nazire şiir mecmuaları olmak üzere, *Mecmua-i Eşâr* kapsamında derlenenlerde, kaybolmaya yüz tutmuş birçok şaire ulaşılabilmektedir. Mecmualar, edebiyat tarihine katkı bağlamında önemli metinlerdendir. Kimi şairlerin divanlarına girmeyen şiirlerini tespit için bu eserlere başvurulmaktadır. Çoğu şairin divanı, bu mecmulardaki şiirlerin bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulmuştur. Şairler hakkında kaynak olmanın yanında mecmualar, derlendikleri dönemin edebî zevk ve eğilimlerine dair bilgiler barındırmaları açısından da önem arz etmektedir.

Tezkireler başta olmak üzere, şiir mecmualarında ve edebiyat tarihi bağlamında yazılmış diğer kaynaklarda, hangi şehirden olduğuna dair bilgi verilmeyen şairlerden bazılarının Musullu olması muhtemeldir. Bağdat'ın merkezi özelliğinin etkisinden kaynaklı olarak Bağdatlı olarak anılan şairlerin bazılarının Musullu olması mümkündür. Mahlasları aynı olan şairlerin şiirlerinin karıştırılmasına istinaden Musullu olan birinin şiirinin başkasına kaydedilmiş olması imkân dâhilindedir. Ayrıca çeşitli görevler için Musul'a gelip burada sanatını icra eden, Musul ve Bağdat'ın sanat atmosferini soluyan şairlerin varlığı mümkündür. Çalışmamızda Musullu ya da Musul'da yaşayıp buralı olarak bilinen şairler eksensizdir. Elde edilen bilgiler, kaynaklarda geçenlerle sınırlıdır. Tespit edilebilecek yeni kaynaklarda farklı ve yeni şairlerin Musullu bir şair adının geçmesi mümkündür. İncelememiz bu yolda atılmış adımlardan biridir. Makalemizde tespit edilen şairler, alfabetik olarak sunulmuştur. Şairlere ait şiir örnekleri kaynaklarda yer aldığından dolayı çalışmamızda bu şairlere ait şiirlerinden bir tanesinin ilk birimi/beyti örnek olarak verilmiştir.

BASÎRÎ

³ <http://teis.yesevi.edu.tr/>

Musullu Basîrî divan sahibi şairlerden biridir. Asıl adı Halil olup 18. yüzyılda yaşamıştır. Şair hakkında Osmanlı dönemi biyografi eserlerinden Şefkat (2017), Hatîbî (2008) ve Silahdârzâde (2018) tezkirelerinde geniş bilgiye ulaşılabilmektedir. H. 1112/M. 1700de Musul'da dünyaya gelen şairin H. 1176/M.1762 ile H. 1182/M. 1765 ve/veya 1768 yılında vefat ettiğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür (Tetik 2020: 62). Şairin gözlerinin görmediği hakkında bilgiler söz konusudur. Basîrî'nin hayatı divanı için tanıtıcı mahiyette iki makalede (Şahin 2020, Tetik 2020) geniş bilgi verilmiştir. Basîrî, Musullu Âlül-Fahrî el-Hüseyniye el-Eraciye ailesine mensup bir şair olarak tanınır. Bu aileden başka âlim ve şairler de yetişmiştir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Musullu Fahreddin-zâde Seyyid Ali Behcet Efendi'nin dayısıdır. Meşhur Topal Fahrî Hüseyinî ailesinden geldiği bilgisinin yanında Hâtibî'nin eserinde Fahri-zâde İbrahim Efendinin oğlu olduğu bilgisi vardır. Osmanlı dönemi tezkirelerinde şairin meşhur Ragıp Paşa ile iletişimine değinilmektedir. Musullu Basîrî'nin tespit edilen bir divanı bulunmakta olup yazma nüshası Ali Emiri kütüphanesinde 34 AE Manzum 55 numarasıyla kayıtlıdır. Bu divanda Osmanlı dönemi şairlerine atıf yapılan birçok şiiri vardır. Şairin birçok şaire nazire şiir yazdığı anlaşılmaktadır. Divanındaki şiirlerin büyük çoğunluğu gazel formundadır. Basîrî'nin şair Nâbî'ye nazire olduğu düşünülen bir şiirinin matlası aşağıda verilmiştir:

Aşkımı maşûk-ı bî-pervâ bilür bilmezlenür

Muztarib-hâl olduğum hâlâ bilür bilmezlenür

BEHCET, (FAHREDDİN-ZÂDE SEYYİD ALİ BEHCET EFENDİ)

Behcet hakkında tezkirelerde, biyografik kaynaklarda ve yapılan antolojik çalışmalarda tanıtıcı bilgiye ulaşılabilmektedir.⁴ Kaynaklarda şairin doğum tarihine dair bilgi bulunmasa da Musul'da doğduğu belirtilir. Behcet'in asıl adının Ali, Seyyid Abdullah Neşâtî Efendi'nin oğlu ve Müftü Fahreddin Efendi ile

⁴ Beyhan Kesik tarafından, şair hakkında tezkireler ve diğer kaynaklarda geçen bilgileri içeren bir ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır. Çalışmamızda bu kaynaktan da yararlanılmıştır. Geniş bilgi için bkz. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/behcet-fahreddinzade-seyyid-ali>

akrabalığı olduğu bilgisi mevcuttur. Şair, Fahreddinzâde Seyyid Ali Behcet olarak tanınır. Irak'ın çeşitli medreselerinde eğitim alan şair, H. 1171/M.1758 yıllarında İstanbul'a gelir ve Osmanlı'nın devlet yöneticilerinden Ragıp Paşa'nın yardımlarıyla müderris olur. Kaynaklarda onun şair Basîrî'nin yeğeni olduğu bilgisi yer almaktadır (Kılıç 2017: 51; Öztürk 2018). Basîrî'nin de Ragıp Paşa ile güçlü bir iletişimi ve dostluğu vardır. Mekke ve Medine müfettişliğinde bulunan Behcet, müderrislik görevindeyken Hicri 2 Şevval 1197/Miladi 31 Ağustos 1783 tarihinde vefat eder. Ölüm yılı Sicilli Osmani'de (C.2, s. 30) H. 1191 yılı olarak kayıtlıdır. Kabri İstanbul'da Eyüp mezarlığındadır. Mehmed Süreyya onun üç dilde şiirlerinin olduğunu, kardeşi Esad Mehmed'in de önemli bir şair olup III. Selim'in saltanatının ilk yıllarında vefat ettiğini belirtir (Sicill-i Osmani, C.2, s. 30). Çeşitli mecmualarda şiirleri olduğu belirtilen şairin (Ünver 2022) bir kısım şiirleri yayımlanmıştır (Kesik 2022). Behcet'in bir gazelinin ilk beyti aşağıda sunulmuştur.

Her çend bu dâr-ı neşede çendân okur yazar

Ancak hat-ı piyâleyi rindân okur yazar (Kılıç, s. 50)

CUMA (MUSULLU SEYYİD)

Hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan şairin mahlası ve bir şiir örneğine *Kasımî Mecmuası*'nda (Kasımî 1625; İçli 2018; İçli 2020; İçli 2022) ulaşılmaktadır. Şairin doğum ve ölüm yılı hakkında elimizde net bir bilgi yoktur. *Kâsımî Mecmuası*, H. 1034/M. 1625 yılında yazıldığına göre şair, en erken 16. yüzyılda en geç 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir. Şaire ait beş beyitlik gazelin başlığındaki "Seyyid Cuma Mûsulî" ifadesinden "Cuma" mahlaslı bu şairin Musullu olduğu veya Musul'da yaşadığı anlaşılmaktadır. Ona ait tespit edilen tek şiir örneğinin ilk beyti aşağıda sunulmuştur.

Ey ruhun şemine pervâne dil-i nâlânım

Eyledi âleme rüsvây beni efgânım (Kasımî Mecmuası, yk.

31a)

DÂÎ

Türk Edebiyatı tarihinde 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar yaşamış 14'ten fazla Dâî mahlaslı şair bulunmaktadır (İçli 2016). *Kâsımî Mecmuası*nda (231b) Dâî mahlaslı bir gazelin başlığında

“Dâi Efendi Mûsulî” tabirinden hareketle şairin Musullu olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer şiirin başlığında (231a) “Dâi Efendi” yazmaktadır. Mecmuada, bu gazel dışında Dâi başlıklı ve mahlaslı altı şiir daha bulunur. Ayrıca Dâi mahlaslı 49 şiirin bulunduğu bir bölüm vardır. Bu şiirlerin Musullu Dâi’ye ait olduğunu belirten başlıklar bulunmamakla birlikte, ona ait olduğu yönünde bir tahmin yürütülebilir. Mecmuada ona ait olarak verilen şiir örneklerinden birinin ilk beyti aşağıdaki gibidir.

Bunca zahmet sana neden vaiz

Kimdürür sözüni tutan vaiz (Kasımî Mecmuası, yk. 231b)

EDİBÎ

Şair hakkında bilgi veren kaynak *Tezkîre-i Şuarâ-yı Bağdâd* (Akkuş 2008) adlı eserdir. Edîbî’nin tanıtıldığı bir ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır (Aksoyak 2014). Hatîbî onun Hasbî mahlasıyla şiirler yazan Musul kethüdası Musullu Ebubekir Efendi’nin oğlu Ahmed Paşa olduğu bilgisini verir. Ahmed Edîbî’nin H. 1190/1776-77 yılında doğduğu belirtilir. Onun Musul’da valilik yaptığı Hâtîbî tarafından dile getirilmektedir. Ölüm yılı 1225/1810-11’dir. Altı aylık bir görev sonunda şehit olduğunu belirten Hâtîbî onun şiirlerinden iki beyit sunmuştur. Bu şiirin ilk beyti şöyledir:

Hâk-râhın tûtiyâ-yı çeşm-i pür-nemdir bana

Tekyegâh-ı âsîtanın mesned-i cemdir bana (Akkuş 2008, 66)

ESAD (SEYYİD MEHMED)

Hakkındaki bilgiler Şefkat ve Hâtîbî’ye ait tezkirelerde geçmektedir. Ayrıca şairi tanıtan iki ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır (Kesik-Kaplan 2014; Aksoyak 2014). Asıl adı Seyyid Mehmed Efendi olarak verilen şairin babasının adının Seyyid Abdullâh Neşâtî olduğu ifade edilir. Seyyid Alî Behcet Efendi’nin de amcası oğlu olduğuna dair bilgiler mevcuttur (Kılıç 2017: s. 46-48). Oysa Behcet’in babasının adının da Abdullah Neşâtî olduğu kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır⁵. *Sicill-i Osmanide* geçen bilgilere bakıldığında da şairin Behcet’in kardeşi olduğu bilgisine ulaşılır. Mehmed Süreyya, şair Behcet’i tanıtırken kardeşi Esad Mehmed’in de önemli bir şair olup III. Selimin saltanatının ilk

⁵ Geniş bilgi için makalemizdeki Behcet bölümüne bakılabilir.

yıllarında vefat ettiğini belirtir (Sicill-i Osmani, C.2, s. 30). Onun Bağdat valisi Ömer Paşa'ya dîvân efendisi olduğu yazılıdır. Matematik ilminde yetenek sahibi şairin Fahrizade ailesine mensup olduğu bilinmektedir. Dönemin önemli bir şairi olan Esad'ın Arapça şiirleri de mevcuttur (Akkuş 2008: 59-64). Doğumuna dair net bir kaydın olmadığı şairin ölüm yılı için Hâtibî H. 1298/M. 1881 yılını belirtmektedir. Ancak bu bilgiye temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü şairin Basîrî'nin yeğeni olması, yaptığı görevler, kardeşinin ölüm yıllarına bakıldığında 1789 yılından birkaç yıl sonra, en geç 1808 yılında öldüğü söylenebilir. Seyyid Mehmed Esad'ın Divan'ının nüshaları çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Şiirleri arasında dayısı Basîrî ve kardeşi Behcet'e atıflar bulunmaktadır. Divanının yazma nüshaları üzerinde farklı nüshalar eksenli iki farklı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. (Arbatlı 2002; Tay 2011). Divanlardan birinin kaydında Bağdatlı olduğu bilgisinden hareketle Bağdatlı Esad olarak nitelendirilmiştir. Şiirlerinde Esad mahlasını kullanan şairin birçok şiiri, çeşitli mecmualara girmiştir. Dönemin şairlerinden Hoca Neşet ve Aynînin onun şiirlerine nazire yazdığına dair bilgiyi paylaşan Ergun, onun devrinde meşhur bir şair olduğunu belirtir. (Ergun 1936-1945: 1314-1316) Onun bir şiirinin III. Selim tarafından suz-ı dilara makamında bestelendiğine dair görüşler vardır (Arbatlı 2002: VIII). Esad'ın bahse konu şiirinin ilk beyti aşığıdadır.

Çîn-i gîsûsuna zincîr-i teselsül didiler

Döndiler sonra hatâdır deyü kâkûl didiler (Tay 2011: 85-86)

HASBÎ

Şair hakkındaki bilgilere *Tezkîre-i Şuarâ-yı Bağdâd* (Akkuş 2008: 94-96) adlı tezkirede ulaşılmaktadır. İsmail Hakkı Aksoyak (2014) tarafından şairi tanıtıcı mahiyette bir ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır. Hâtibî, asıl adı Ebubekir olan şairin Musullu Yunus'un oğlu olduğu bilgisini verir. Eserde onun Musul'da Kethüdalık yaptığı ifade edilmektedir. H. 1215/M.1800-01 yılında 64 yaşında vefat ettiği de verilen bilgiler arasındadır. Diyarbakırlı şair Hamî'nin bir şiirine yazdığı nazire beyitte, onunla aynı dönemde yaşadığına dair bir izlenim vardır. Hâmî'nin H. 1159/M. 1747 yılında vefat etmesine istinaden Hasbî'nin de en azından bu

yıllarda genç bir şair olduğu düşünülebilir. Eğer kaynaklarda geçen bilgiler doğru olup babası da Yunus Sâmî Efendi ise Hasbînin en geç 1685 yılında doğması gerekmektedir. Ayrıca Yunus Sâmî'nin yedi oğlunun ona nazire şiir yazdığı bilgisinden hareketle, onun babası hayatta iken iyi bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında Hasbî'nin en geç 1660lı yıllarda doğduğu gündeme alınabilir. Hâtibî'nin tezkiresindeki tarihlerde bir eksik veya yanlış bilgi, yazım hatası ya da bir karışıklık olması muhtemeldir. Şairin, Yunus Sâmî'nin, kendisi ile aynı adı taşıyan bir oğlundan olma torunu olması da muhtemeldir. Arapça ve Farsça şiirleri bulunan şaire ait şu an için elimizde iki beyit bulunmaktadır. Bunlardan biri aşağıda verilmiştir:

Meseldir rûy-ı dil-dâra ne hâcet zîb-i meşşâta

Meger amâlara mahfî midir hurşîdin envârı (Akkuş 2008: 95)

HÜSNÎ

Hüsni hakkındaki bilgiler, Hâtibî'nin tezkiresinde geçmektedir (Akkuş 2008: 104-106). Asıl adı Hasan olan şair, Hasbî Ebubekir Efendinin oğludur. Kardeşi Edibî Ahmet Paşa'nın yönetiminde olduğu dönemde Kapıcılar Kethüdası rütbesine ulaşmıştır. Evliliği vesilesiyle Bağdat'a yerleşmiştir. Ancak kötü deneyimler yaşamıştır. Hatta bir Arapça şiirinde Bağdat'ın kendi yeri, yurdu olmadığından ve bu şehirle bir bağlantısı olmadığından dolayı ayrılma isteğini dile getirir. Uzun süren İstanbul ve Mısır'a yolculukları olmuştur. Doğum ve ölüm tarihleri konusunda net bilgi olmayan şairin H. 1221 veya 1242/ M. 1806 veya 1826 yılında henüz hayatta olduğuna dair görüşler vardır. Babası gibi manzum ve mensur Arapça ve Türkçe yazma konusunda mahirdir. Aşağıda ilk beyti verilen şiirin ona ait olduğu belirtilmektedir:

Hemîşe sinemi menzil kılan derd ile mihnettir

Ferâğım olsa iş bu keşmekeşden hayli devlettir

KÂMÎ (MUHARREM EFENDİ)

Şair hakkında bilgi veren en önemli kaynak 18. yüzyıl başlarında kaleme alınan *Tezkire-i Safayî*'dir (Çapan 2005: 519-520). Kâmî'yi tanıtıcı bir ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır (Aksoyak 2015). Ayrıca, babası Sâmî Bey hakkında yapılan akademik çalışmalarda şairin hayatına dair bilgilere ulaşılabilmektedir (Duru 2011, 2014). Asıl adı Muharrem olan şairin Derviş Yunus Sâmî'nin oğlu olduğu

verilen bilgiler arasındadır. Babası, M. 1685 yılında vefat ettiğine göre, Kâmî'nin de en geç bu yıldan önce doğmuş olması gerekir. Safayî'nin onun şiirlerinden hayal yönüyle başarılı olduğunu söylemesi, ayrıca inşa alanındaki kabiliyetinden bahsetmesi, tezkirenin yazıldığı yıllarda onun bazı eserler kaleme aldığına ve dönem itibariyle bilinen bir şair olduğuna işaret eder. Şairin tezkire yazıldığı en az 40 yaşında olduğu söylenebilir. Vezirlere divan kâtipliği görevlerini icra etmiştir. Nesir alanında daha yetenekli olduğu belirtilen şairin mürettep bir divanının olduğuna (Çapan 2005: 520) dair kayıtlar olmasına rağmen bu eser henüz tespit edilememiştir. Ona ait olduğu belirtilen şiir örneğinin bir beyti verilmiştir:

Lebiyle hatt-ı reyhân âşnâ olmuş bulunmuşlar
Hızr tek âb-ı hayvân âşnâ olmuş bulunmuşlar

LEVENDÎ

Divan şiirinde Levendî mahlası taşıyan bazı şairler bulunmaktadır. Hem tezkirelerden hem de çeşitli mecmualarda tespit edilebilen şiir örneklerinden hareketle bu şairler hakkında bir makale çalışması mevcuttur (İçli 2020). Musullu Levendî hakkında tespitlerimize göre bilgi veren ilk kaynak *Sandukatul-Maarif* olarak anılan *Kasımî Mecmuası* (1625). Bazı şiirlerin başlığında geçen Levendî-i Musulî ibaresi en önemli ipucudur. Doğum ve ölümü hakkında henüz net bilgiye ulaşılmayan şairin 16 veya 17. yüzyılda yaşamış bir şair olduğu düşünülmektedir. Bu mecmuadaki bazı şiirlerinde şairin yaşlılığına atıf yapılması (İçli 2021) şairin 16. yüzyılın sonlarında henüz hayatta olduğu ama yaşlandığına dair önemli bir bilgidir.

Hecründe senün nâlelerüm hem-nefesümdür

Ümmîd-i vişâlün hele feryâd-resümdür (Kasımî Mecmuası 36b;
İçli 2020: 210)

NATİKÎ

Klâsik Türk edebiyatında Nâtîkî mahlasıyla şiirleri bulunan şair(ler) mevcuttur. Tespitlerimize göre, Musullu Nâtîkî hakkında bilgi veren ilk kaynak Ahdînin *Gülşen-i Şuarası* (Solmaz 2005, 2018). Kütüphanelerde yazma divanlardan Nâtîkî'ye ait olanlar söz konusudur. Ancak Musullu bir şair olarak henüz şair hakkında geniş

çaplı bir çalışma yapılmamıştır. Nâtıkî'ye ait şiir metinleri Kasımî Mecmuasında geçmektedir (İçli 2018). Bu mecmuada şaire ait bir tahmis, iki kaside ve 22 gazel tespit edilmiştir. Şiirlerin bazılarının başlığında “Nâtıkî-i Mûsulî” ibaresi geçmektedir. Ahdî onun ilim erbabı olmanın yanında, tasavvuf ehli birisi olduğunu, şiir ve edebiyat alanında önemli bir şahsiyet oluşu hakkında bilgi verir. Şiirlerinin dönem itibariyle kıymetli olduğu ve özellikle nükteli gazel söylemede mahir olduğu belirtilir. Ayrıca onun terci, tahmis ve tesdislerinin benzersiz ve eşsiz güzellikte olduğu vurgulanır (2018: 288).

Kıssa-i hecri ne hâcet eylemek dildâre arz

Eşk-i gammaz eylemekde mâcerâyı yâre arz (Kasımî Mecmuası, yk. 68a)

NADİRÎ

16. yüzyıl Irak ve çevresi şairlere ait bilgi barındıran tezkirelerin başında Ahdînin *Gülşen-i Şuarası* (Solmaz 2005, 2018) gelmektedir. Tezkirede Nadîrî hakkında bilgi verilirken, Musullu olduğuna ve orada yaşadığına atıf vardır. Bağdatlı olduğu bilgisi ise “Bağdâddan ta‘dâd olunur” ifadesine göre net değildir (2018: 288). Ahdî’ye göre şiir ilminden haberdar, maarif/biliş dünyasına adım atmış biridir. Döneminin şairlerinin şiirlerine nazire şiir söylemekle meşhur olduğu bilgisi vardır. Tarih manzumeleri de kaleme alan şairin bu alanda mahir olduğu bilinmektedir. Kıssa anlatmada bir tarz ve üslup sahibi olarak özellikle anılan Nâdirî’nin şiirlerinden örnekler aşağıda sunulmuştur:

Olaldan Hak bilür ol serv-i gül-ruhsârdan mahrûm

Agardı çeşmüm oldum dîde vü dîdârdan mahrûm

SAKİNÎ

Önemli edebiyat tarihi kaynaklarından olan tezkirelerde şair Sâkinî veya Musullu Sâkinî olarak bilinen bir isimden bahsedilmemektedir. Şair hakkında tanıtıcı ve bazı şiirlerini içeren bir makale Ahmet İçli (2019) tarafından yayımlanmıştır. Sâkinîye ait şiir örnekleri ilk olarak Kasımî Mecmuasında geçmektedir (İçli 2018). Bu bilgilerden hareketle şairin M. 1630 yılı ve/veya öncesinde yaşadığı söylenebilir. Bu mecmua dışında, Hisâlînin *Metâliün-Nezâir* adlı nazire şiir matlaları derlediği meşhur eserinde Sâkinî başlıklı iki beyit vardır (Kaya 2003:198, 929). Kâbilînin

“Sultan-ı Hubâna Münâsib Eşâr” adlı şiir mecmuasında (Gürbüz 2011, 2014) mahlası olmayan fakat başlığında “Sâkîni” başlığı bulunan iki beyit şiir vardır.

Dilâ rindân içinde ehl-i kâr u bâra yer yokdur

Begüm mest olmayanlar gelmesün hüşyâra yer yokdur (Kasımî Mecmuası, Yk. 51a-52a; İçli 2019, 4-5)

SADÎ, SALİH EFENDİ

Şair hakkında, *Tezkîre-i Şuarâ-yı Bağdâd*’ da. (Akkuş 2008: s, 151-163) tanıtıcı mahiyette önemli bilgiler bulunur. Hâtibî, onu Musul asıllı olarak tanıtır. Babasının adı Yahya Efendidir. Musul’da Divan Kâtipliği yapmıştır. Arap şairlerinden Rızâ ve İbn-i Farız, Fars şairlerinden Kelîm ve Örfî, Türk şairlerinden Nâbî ve Neffî onun şiirlerinde methettiği şairlerden olup bunların yolunu takip eder. Ona ait birçok kaside, tahmis ve gazelinin olduğunu belirten Hatîbî, onunla Bağdat’ta görüşüğünü ifade eder. Şair hakkında birçok hikâye ve olay da paylaştıktan sonra onun Musul’daki bir isyan sonrasında şehit olduğunu açıklar. Öldüğünde 45 yaşında olan şairin ölüm yılı H. 1245/M.1829 olarak verilir. Hâtibî ona ait Arapça, Farsça ve Türkçe şiir örnekleri sunar. Bunlardan biri de kendisi hakkında bilgi veren bir mesnevidir. Hâkimin eylemiş redifli bir gazelini tahmis ettiği şiirinin ilk bendi aşağıdadır:

Sanma gerdûn bir safayı müft ihsân eylemiş
Handeye girme mukabil vasla hicrân eylemiş
Gör ki çendân şahı mülkünden peşîmân eylemiş
Her kimi kim devr-i gerdûn dehre sultân eylemiş
Akıbet anı karîn-i kayd-ı hırmân eylemiş

SÂLİH (YUNUS SAMÎ BEY OĞLU)

Şair hakkında en önemli bilgi *Safayî Tezkiresinde* geçmektedir (Çapan 2005: 343). Musullu şair, Samî mahlasıyla şiirler yazan Yunus Beyin oğludur. Kendi adını mahlas olarak kullanmıştır. Döneminin önemli şairlerinden biridir. Babasının izinde bir şair olduğu belirtilir. Salih hakkında babasının tanıtıldığı eserde geniş bilgiye ulaşılabilmektedir (Duru 2011). Şairi tanıtıcı bir ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır (Kılıç 2014). Şairin 17. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu söylenebilir. Çünkü kaynaklar babası Samî Yusuf’un M. 1685 yılında vefat ettiğini bildirmektedir. Ayrıca

tezkirenin en geç 1730 yılına kadar olan şairleri ihtiva ettiği bilinmektedir. Aşağıda ona ait olduğu belirtilen bir şiirin ilk beyti verilmiştir:

Şeh-levendim rakîbe râm oldu

Dem-i sohbet bana harâm oldu (Çapan, 2005: 343)

SÂMÎ

Musullu Sâmî olarak tanınan şairin asıl adı Yunus'tur. Babası beylerbeyi görevini yapmıştır. Sâmî'nin hayatı ve eserleri üzerinde geniş çaplı bir çalışma yapılmıştır (Duru 2011). Kaynaklarda yedi oğlunun şair olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Hatta bir şiir yazdığında yedisinden nazire şiirlerle karşılık bulduğu bilgisi vardır (Genç, 2018: 149). Şair oğullarından ikisi Sâlih ve Kâmîdir. Hâtibî'nin verdiği bilgiye göre Ebubekir Hasbî de oğullarından biridir (Akkuş 2008: 94). Yunus Sâmî, H. 1097/M.1685 yılında vefat etmiştir. İstanbul'da Musahip Mustafa Paşa'nın musahibi olur. Anadolu'nun birçok şehrinde görevler almıştır. Bunlardan biri Urfa olup bir şiirinde bundan bahsetmektedir. Şairin Diyarbakır ve Musul'da alaybeyi görevlerini yaptığı bilinmektedir. Mevlevî Şeyhi Gavsî Dede'den etkilenen şair, bir süre Mevlevîler arasında kalır ve çilesini Galata Mevlevihanesi'nde tamamlar. *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyede*, Musullu Derviş Sâmî bilgisiyle sunulur (Genç, 2018: 149). Nuhbetül-Asarda ise onun Mevlevî şeyhi olduğu bilgisi vardır (Abdulkadiroğlu 199: s. 142). Mehmed Süreyya *Sicill-i Osmani*'de (1311, C. 3, s. 6-7) onun belîğ bir şair olduğunu ifade eder ve divanının olduğu bilgisini verir. Seyrekzâde, onu üstadı olarak tanıttıktan sonra şiirini ve şairliğini tanımlamanın mümkün olmadığını ifade eder (Coşkun 2019: s.59). Çeşitli kaynaklarda, tezkirelerde ve mecmularda şiirleri bulunur. Ancak onun şiirlerinin dönemin başka bir şairi olan Mustafa Sâmî ile karıştırıldığı bilgisi vardır (Duru 2014). Şaire ait detaylı bilgi veren en önemli kaynak, Sâkîb'ın *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân* adlı eseridir (Sakîb 1283, C.II, s. 70-71; Odunkıran 2020: 2251-2254), Burada geçen bilgilere göre Sâmî, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri vardır. Onun Tebrizli Saib ile Kerbelâda görüştüğü bilgisi de tezkirede verilen bilgilerdendir. Kaynaklarda Sâmînin Divan'ı ve iki manzum eserinin olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Ona atfedilen ve İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde bulunan divanın, başka bir Sâmî'ye ait olduğunu

tespit eden Duru (2011, 2014) aynı mahlası kullananların şiirlerinin karıştırıldığı görüşünü, biyografik eserlerde şaire ait sunulan bazı şiirlerin bu divandan alındığının tespiti sonucu ileri sürer. Sâmi'nin ikinci eseri, 395 beyitlik Nakıbul-Eşraf'a gönderilen manzum seyahatname özelliği taşır. Bir diğer eseri, Âsafname olarak adlandırılan manzum sergüzeştnamedir. Sultan IV. Mehmed'in ikinci veziri Mustafa Paşa adına kaleme alınmıştır. Eserin şu ana kadar tespit edilen iki nüshası olup 1300 beyit civarında olduğu bilinmektedir (Duru 2011, 2014). Şaire ait birçok şiir olmakla birlikte, *Sefîne*de (1283, C.II, s. 71, Odunkıran 2020: 2252) geçen bir şiirin ilk beyti aşağıda verilmiştir:

Ey dil sana kim didi ki gel terk-i diyâr it

Mihnet-kede-i sûreti var geşt ü güzâr it

SİRRÎ

Divan edebiyatında, Sırrî mahlasıyla şiirleri bulunanların sayısı fazladır. Musullu olarak tanıtılan şair hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur. Şair ilim âlemine ilk olarak Ahmet İçli (2018; 2022) tarafından tanıtılmıştır. Şair hakkındaki tespit edilebilen bilgi Kâsımî Mecmuasındaki (Kasımî 1625) bir şiirdir. Bu şiirin başlığında “Sırrî-i Musulî” ibaresi vardır. Kâsımî Mecmuası, H. 1034/M. 1625 yılında yazıldığına göre 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başlarında yaşamış Musullu şair Sırrîden bahsedilebilir. Şiir örneği aşağıda sunulmuştur.

Ol gün ki kalur çâk giribân elimizde

Hâkister olur âteş-i sûzân elimizde (Kâsımî Mecmuası, yk. 7b)

SÜLEYMAN (FAHRİZADE)

Fahri-zade ailesine mensup bir şairdir. *Tezkîre-i Şuarâ-yı Bağdâd* (Akkuş 2008) adlı tezkirede şair hakkında bilgiler verilmiştir. Şairi tanıttığı bir ansiklopedi maddesi hazırlanmıştır (Aksoyak 2014). Şiirlerinde Süleyman mahlasını kullanan şair, H. 1171/M. 1757-58 yılında doğmuş olup H. 1233/M.1817-18 yılında vefat etmiştir. Said Paşa vezirlik görevindeyken Süleyman Bey, Basra'da mütesellimlik görevini yürütür. İyi bir şair olan Süleyman'ın kaynaklarda tespit edilebilen bir şiiri bulunur. Bu şiir, şair Revnaki'ye nazire olarak kaleme alınmıştır. Bu nazire şiir döneminde çok beğenilmiş olup Bağdatlı Hatibî de tezkiresinde bu

şiiire bir nazire yazar. Bahse konu şiiirin ilk beyti Hatibî'de geçtiği şekliyle aşağıda verilmiştir.

Künc-i ferâğ-ı hurşîd-i ıyşa mesâğım olsa

Sahbâ-yı câm-ı vahdet elde ayağım olsa (Akkuş, 2008, 172-173)

SONUÇ

Musullu şairler hakkında yapılan bu çalışmanın sonucunda tespit edilen en önemli husus, her ne kadar Bağdat'ın gölgesinde kalsa bile Musul'da önemli bir edebî geleneğin oluştuğudur. Şiir meclisleri ve edebî çevrelerin varlığına dair izlerin açık bir şekilde görüldüğü tezkirelerde verilen bilgiler arasındadır. Musullu olup İstanbul'da kalan hem tasavvuf hem de şiir çevrelerine önemli tesirleri bulunan şairler mevcuttur. Birçok şairin önemli devlet görevlerinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmamızda, Musullu olup yaşadıkları dönemde önemli olan şairler hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Değerlendirmeye alınan şairler hakkında tezkirelerde ve diğer edebiyat tarihi kaynaklarında bilgiye ulaşılmaktadır. Bu şairler şunlardır: **Basîrî, Behcet, Edîbî, Esad, Hasbî, Hüsnî, Kâmî, Nâdirî, Sadî, Salih, Sâmi, Süleyman.**

Şiir mecmualarında iz bırakan Musullu şairlere ait şiir örnekleri ve bilgilere değinilmiştir. Çalışmamızda bu şairlerden **Cumâ, Dâi, Levendî, Nâtıkî, Sırrî, ve Sâkinî** hakkında mecmualardan yararlanılmıştır.

Şiirleri tespit edilen en erken tarihte yaşamış Musullu şairler hakkında bilgi Kasımî Mecmuasında geçmektedir. En geç Miladi 1625 yılına tarihlenen bu mecmuda büyük çoğunluğu 16. yüzyıl şairleri olan (**Cumâ, Dâi, Levendî, Nâtıkî, Sırrî, Sâkinî**) bulunur. Bunun dışında Ahdî'nin *Gülşen-i Şuara* adlı tezkiresinde **Nâtıkî** ve **Nâdirî** mahlasıyla şiirleri olan şairler hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler ışığında 16. Yüzyılda 6 şairin tespit edildiği görülmektedir. 17. Yüzyılda yaşamış şairlerin başında Yunus Sâmi gelmektedir. 18. asırda özellikle Yunus Sâmi'nin şair çocukları Salih, Kâmî gibi birçok şairin varlığı bilinmektedir. Yine 19. asırda kaleme alınan Hâtîbî'nin tezkiresinde bazılarının ölüm tarihleri yanlış verilmekle birlikte birçok şair hakkında bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu bilgiler bağlamında, çalışmamıza 16. asırdan başlayıp 19. asır sonlarına kadar 18 şair dâhil edilmiştir.

Osmanlı döneminde, bir kısım devlet adamı ile iletişimi güçlü olan Musullu Şairler söz konusudur. Bunların başında Yunus Sâmi, Esad Mehmed ve Basîrî gelmektedir. Şairlerin bir kısmı değişik devlet görevlerinde de bulunmuş önemli şahsiyetlerdendir. Mecmualarda sadece şiirleri tespit edilen şairler dışında neredeyse tüm Musullu şairler başta Irak çevresi olmak üzere İstanbul ve Anadolu'nun değişik yerlerinde görev yapmışlardır.

Kimi şairlerin akraba olduğu gözlemlenmiştir. Baba ve oğul olan şairler de söz konusudur. Bunlardan en önemli kişi **Yunus Sâmi**'dir. Onunla birlikte yedi oğlunun da şair olduğu kaynaklarda verilen bilgilerdendir. Çocukları, onun şiirlerine nazire şiir yazmışlardır. Bu şairlerin adları şöyledir. **Salih**, **Kâmî** ve **Hasbî**. Ancak kaynaklarda Hasbî'nin doğum tarihi hakkında tereddüt içeren bilgiler mevcuttur. **Edîbî** mahlasıyla şiirler yazan Ahmed Paşa'nın Hasbî'nin şair çocuklarından biri olduğu bilgisi bulunmaktadır. Yine Hüsnî mahlasıyla şiirleri bulunan Hasan **Hüsnî**'nin Hasbî Ebubekir'in oğlu olduğu bildirilmektedir. **Behcet** ve **Esad**'ın kardeş olduğu kaynaklarda verilen bilgilerdendir. Ayrıca babaları olan Abdullah Neşâtî'nin şair olması muhtemeldir. Bu iki şahsiyet Fahrizâde olarak bilinen bir aileye mensuptur. Bunlarla akraba olan hatta dayıları olarak tanıtılan önemli bir şair **Basîrî**'dir. Yine şair **Süleyman**'ın da Fahrizâde olduğuna dair kaynaklarda bilgiler mevcuttur.

Musullu şairlerden birçoğunun divanı vardır. Bunlardan bir kısmının divanı tespit edilmiştir. Natıkî, Esad ve Basîrî'nin divanları çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunlardan Esad'ın divanının bir yerinde Bağdatlı olduğuna dair bir kayıt vardır. Diğer şairlerden Dâî ve Behcet'in bir divan oluşturacak kadar şiirlerine mecmualarda rastlanmaktadır. Yine Derviş Yunus Sâmi'nin divanın olduğu belirtilmektedir. Kütüphanelerde onun adına kayıtlanan divanın dönemin başka bir şairine ait olduğu tespit edilmiştir. Kâmî'nin de divanının olduğu söylenmekle birlikte bu eser de henüz tespit edilememiştir. Son tahlilde bu şairlerin hemen hemen hepsinin divanından bahsetmek mümkündür. Bu divanların bugüne ulaşmadığı ya da henüz tasnif edilen metinler arasında bulunmadığı veyahut tespit edilemediği söylenebilir.

İncelememiz bir tespit ve derleme mahiyetindedir. Daha önce üzerinde akademik çalışma yapılan şairler vardır. Bu çalışmada söz konusu şairlerin adlarının geçtiği ilk kaynaklar ve üzerlerinde yapılan çalışmalara bakılmış ve bilgiler eşleştirilmiştir. Bunun yanı sıra adları tezkirelerde geçmekle birlikte herhangi bir akademik çalışmada yer almayan şairler incelememizde yer almıştır. Bu şairler, **Musullu Nâdiri**, **Musullu Sadî** ve **Musullu Hüsnî**'dir.

Musullu olmakla birlikte farklı sebeplerden ötürü başka bir şehre nispet edilen şairler olması mümkündür. Ayrıca özelde Bağdatlı olarak bilinen birçok şairin aslen Musullu olması muhtemeldir. Çalışmamız bu konuda atılmış adımlardan biridir. İncelememiz, bu türden çalışmalar için bir kılavuz özelliği taşımaktadır. Makalemizin bu bağlamda yapılacak olan akademik çalışmalara ilham olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Türkiye ve/veya Irak başta olmak üzere birçok kütüphanede bulunan kaynaklarda Musullu şairlere ait bilgilere ulaşma düşüncemiz ve çalışmalarımız devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (hızl.) (1999). İsmail beliğ, nuhbetül-âsâr lizeyli zübdetül-eşâr. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
- Akkuş M.(2008). Hatîbî, Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdat, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., Ankara
- Akkuş, Mehmet (2008). *Hatîbî, Tezkîre-i Şuarâ-yı Bağdâd*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- Aksoyak, İsmail (2015). “Kâmî, Muharrem Kâmî Efendi” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kami-muharrem-kami-efendi> Erişim Tarihi 14.09.2022.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). “Edîbî, Ahmed Paşa” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/edibi-ahmed-pasa> Erişim Tarihi: 13.09.2022
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). “Esad, Fahrî-zâde Esad Efendi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esad-fahrizade-esad-efendi>, Erişim Tarihi 11.09.2022

Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). “Hasbî, Ebubekir Efendi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasbi-ebubekir-efendi> Erişim Tarihi: 14.09.2022

Aksoyak, İsmail Hakkı (2014). “Süleymân, Fahrî-zâde Süleyman Bey” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/suleyman-fahrizade-suleyman-bey> Erişim Tarihi 14.09.2022.

Arslan, Mehmet (1987). *Sami Asafnâme Mesnevisi (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Ata Terzibaşı (2013), Kerkük Şairleri, İstanbul Ötüken Neşriyat Basirî, Divan, 34 AE Manzum 55, İstanbul, Ali Emiri Millet Kütüphanesi

Bünyamin. Tetik , "BASÎRÎ HALİL EFENDİ VE DİVANININ İLK YÜZ MATLAI", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [Journal Of Old Turkish Literature Researches]*, c. 3, sayı. 1, ss. 58-89, Şub. 2020

Coşkun, Ali Osman (hızl) 2019, Zeyl-i Zübdetül-Eşâr, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, e-kitap

Coşkun, Ali Osman (hızl.) (1985). *Seyrek-zâde Mehmed Âsımın Zeyl-i Zübdetül-Eşâr Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Çapan, Pervin (hızl.) (2005). Mustafa Safayî Efendi Tezkire-i Safayî. Ankara: AKM Yayınları.

Çınarcı, M. Nuri (hızl.)(2007). *Şeyhülislam Ârif Hikmet Beyin Tezkiretüş- Şuarâsı ve Transkripsiyonlu Metni*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi. 33-34.

Duru, Necip Fazıl (2011). *Sami Yunus Beg ve Eserleri*. Ordu: Serüven Yay.

Duru, Necip Fazıl (2014) “Sâmî Yunus” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sami-yunus> Erişim Tarihi: 13.09.2022

Erdem, Sadık (hızl.)(1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*. Ankara: AKM Yay. 46-47.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1936-1945). “Esad (Bağdatlı)”. *Türk Şairleri*. C. 4. İstanbul: Bozkurt Matbaası. 1324-1327.

- Es-Sakar, Sami (2020), Musul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 31, s. 361-363,
- Genç, İlhan (hızl.) (2000). *Esrar Dede Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları e-kitap
- Genç, İlhan (hızl.) (2018). *Esrar Dede Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*. Ankara: AKM Yay.
- Gündüz, Ahmet (2020), Musul-Osmanlılar Dönemi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi C. 31, s. 363-367
- Gürbüz, M. (2011). “Kâbilînin Sultan-ı Hubâna Münâsib Eşâr Adlı Şiir Mecmuası”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi
- Gürbüz, M. (2014). Kâbili, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Adresi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sakini> . Erişim Tarihi: 12.09.2022.
- Hatîbî (2008). Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdâd, (Haz. Metin Akkuş) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Hatîbî (2008). Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdâd, (Haz. Metin Akkuş) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
- İçli Ahmet (2018) Cuma, Seyyid, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cuma-seyyid>. Erişim Tarihi: 11.09.2022
- İçli Ahmet, (2022) Kasımî Mecmuasındaki Irak ve Çevresi (Bağdat ve Musullu) Şairler ile Şiirleri, XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ, XII. CİLT TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TARİHİ, (Hazırlayanlar: Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER), 9-17
- İçli, Ahmet (2016). “Dâî Mahlaslı Şairler ve Seyyid Yahya Dâî TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu Armağanı) Volume 11/15 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, p. 219-246
- İçli, Ahmet (2018). “Kâsımî Mecmuasının İçerik Analizi”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 40: 468-499.
- İçli, Ahmet (2020). “Divan Edebiyatında Levendî Mahlaslı Şairler ve Musullu Levendî”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 7 (18): 203-217.

- İçli, Ahmet (2021) “Musullu Levendî” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/musullu-levendi> Erişim tarihi 12.09.2022
- İçli, Ahmet. (2016). “Basîrînin Yeni Türkçe Şiirleri”. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 31 (31) , 305-318 . DOI: 10.17498/kdeniz.30129
- İçli, Ahmet. (2019). “Musullu Sâkinî ve Türkçe Şiirleri”. Korkut Ata Türkiyat Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-10.
- İnce, Adnan (hızl.) (2005). Tezkiretüş-Şuarâ Sâlim Efendi. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. E-kitap
- İnce, Adnan (hızl.) (2018) Tezkiretüş-Şuarâ Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kartal Ahmet (2006) Basîrî ve Türkçe Şiirleri, Ankara: Akçağ Yayınları
- Kartal, Ahmet (2000). “Basîrî ve Türkçe Şiirleri”. İlmî Araştırmalar S. 10: İstanbul s. 77-96.
- Kâsımî (1625) Kâsımî Mecmuası (Bahrul-Maarif), Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eser Salonu, ASL 625, Mec 83.
- Kâsımî. *Bahrul-Maârif*. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Yazma Eser Koleksiyonu. ASL Mec 625.
- Kaya, B. (2003). Hisâlî Hayatı-Eserleri ve Metâliün-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Kesik, Beyhan (2014) “Behcet, Fahreddin-zâde Seyyid Ali Behcet Efendi” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/behcet-fahreddinzade-seyyid-ali>, Erişim Tarihi 11.09.2022
- Kesik, Beyhan, Kaplan Yunus (2014), ESAD, Seyyid Mehmed Esad Efendi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esad-seyyid-mehmed-esad-efendi>, Erişim tarihi 11.09.2022
- Kesik, Beyhan (2022) Musullu Alî Behcet Efendi ve Şiirleri, Kasımî Mecmuasındaki Irak ve Çevresi (Bağdat ve Musullu) Şairler ile Şiirleri, XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ, XII. CİLT TÜRK DİLİ

VE EDEBİYATI TARİHİ, (Hazırlayanlar: Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER) 99-109

Kılıç, Filiz (2014) “Sâlih, Yunus Beyzâde Sâlih Efendi” Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Linki: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/salih-yunus-beyzade-salih-efendi> Erişim Tarihi: 12.09.2022

Kılıç, Filiz (hzl.) (2017). *Şefkat Tezkîre-i Şuarâ-yı Şefkat-i Bagdâdî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap

Kılıç, Filiz (hzl.) (2017). *Şefkat Tezkîre-i Şuarâ-yı Şefkat-i Bagdâdî*.<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Tufhe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. I-II. Ankara: Bizim Büro Yay.

Mehmed Süreyya (H. 1311) Sicill-i Osmanî, C.2, Matbaa-i Amire

Mehmed Süreyya (H. 1311) Sicill-i Osmanî, C.3, Matbaa-i Amire

Mehmed Tâhir (2009). Osmanlı Müellifleri I-II-III, (Haz. Mustafa Tatçı ve Cemâl Kurnaz), Ankara: Bizim Büro Yayınları

Müstakimzade Süleyman Sadeddin (2000). *Mecelletün-Nisâb fin-Nisbi vel-Künâ vel-Elkâb*. (Tıpkı BasımAnkara). KB. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü. 364.

Odunkıran, Fatih (2020), *Mevlevî Tezkiresi: Sefîne-İ Nefîse-İ Mevleviyân* (İnceleme-Metin), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi,

Oğraş, Rıza (hzl.) (2018). *Bağçe-i Safâ-endûz Esad Mehmed Efendi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap

Öztürk, Furkan (hzl.) (2018) *Tezkire-i Silâhdâr-zâde*, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap

Sakıp Mustafa Dede (1283). *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*. C. II. İstanbul.

Silâhdârzâde (2015). *Tezkire-i Silâhdâr-zâde* Eleştirel Basım, (Haz. Furkan Öztürk), İstanbul: Dün Bugün Yarın

Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdi ve Gülşen-i Şuarası*, Ankara: AKM Yayınları.

Solmaz, Süleyman (2018), *Gülşen-i Şuara, Ahdî*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-kitap

Şahin, Mehmet (2020) 18. Yüzyıl Musul Şairlerinden Basîrî ve Dîvânı, TYB AKADEMİ, 28: 185-218,

- Şefkat, Bağdâdî (2017). Tezkîre-i Şuarâ-yı Şefkat-i Bağdâdî, (Haz. Filiz Kılıç), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1977). “Behcet (Musullu Ali)”. C. 1. İstanbul: Dergâh Yay. 376.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1979). “Esad (Musullu)”. C. 3. İstanbul: Dergâh Yay. 87.
- Ünver, Niyazi (2002). “Behcet”. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 2. Ankara: AKM Yayınları
- Ünver, Niyazi (2003). “Esad”. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 3. Ankara: AKM Yay. 423.

***Poets from Mosul who Left their Mark on Turkish Literature in the
Ottoman Period***
Ahmed İçli*

Abstract:

One of the important phases/periods of Turkish literature is Classical Turkish Literature, also called Divan literature. This literature is also described as Ottoman period Turkish literature. This literature covers the formation process of the Ottoman poetry tradition. Ottoman literature includes the centers of dominance in the Balkans and Europe in the west, especially in Anatolia and Rumelia, Iran, Azerbaijan, the cities of the Caucasus geography in the east, Iraq and Syria in the south, and even the geography of Egypt. Some poets who lived in the Ottoman period were born and lived in these regions, although some were born here, they lived in other cities of the Ottoman state, especially in Istanbul. Some poets came to the capital city/Istanbul and performed their poetry and their duties. In the tradition of poetry and literature, instead of where a poet was born or where he is from, what kind of artist he is and what artistic understanding he adopts, in short, his poetic stance is important. However, in terms of literary history, information about the limits in which a literary tradition developed or reached, and the areas in which the literary tradition spread, is equally important. Many

*Prof/Batman University/ College of Turkish Language and Arts.

perceptions such as regional factors, economic and social life, religious and sectarian differences can manifest themselves in the performed art. All this means that people carry a trace of where they were born or lived. In this study, the poets of the Iraqi region, especially Mosul, who have traces of Ottoman literature, influenced this literature and produced works in this process will be examined. In our review, some Mosul poets who have divans (poetry books) and whose poems are included in poetry magazines will be presented with a general introduction and examples of their poems. It will be tried to examine the works of these poets in the classical literature tradition and their place in the Ottoman poetry tradition. In this context, the literary activities in Mosul and the contribution of this city to literature will be emphasized .

Keywords: Divan literature, Ottoman Literature, Classical Turkish Literature, Mosul, Poets from Mosul, Divan, Poetry Magazine/Journal, compilation.

شعراء من الموصل تركوا بصماتهم في الأدب التركي في العهد العثماني

أحمد إيجلي *

المستخلص

يُعدُّ الأدب التركي الكلاسيكيُّ أحد المراحل أو المُدَد المميّزة في الأدب التركي، الذي يُسمى أيضًا أدب الديوان، ويوصف هذا الأدب أيضًا بالأدب التركي العثماني، ويغطي عملية تشكيل تقليد الشعر العثماني، وتُعدُّ هذه المُدَّة التي تم فيها تحديد خطوط أشكال الشعر وأنواعه وتشكّلت الموضوعات الكلاسيكيّة، وأنصحت التفضيلات والتوجهات في سياق الأسلوب مهمّة لتاريخ الأدب التركي، واستمر تطور الأدب / التقليد الأدبي الغني في هذه المُدَّة من حيث الديوان، والأعمال الشعرية والنثرية، والمجلات الشعرية المجمعّة، وعلى الرغم من أن منطقة تكوين وتطوير ونضج الأدب العثماني كانت قائمة على الجغرافيا التي تم تحديدها باسم اسطنبول والأناضول إلا أنّها لم تقتصر على هذه المنطقة، وهناك العديد من الفنانين من مختلف المناطق الجغرافيّة الذين كتبوا أعمالًا في مُدَّة الأدب العثماني، ولاسيّما الأدب التركي من حقل جغاتي، والمعروف بأسلوب نظام الدين نيفاي وأدبهم،

* أستاذ/جامعة باطمان/ كلية اللغة التركية وآدابها.

وفناني المدة اللاحقة، وقد أثرت التفضيلات والأساليب الفريدة لكل مدينة أو بيئة على الأدب العثماني بشكل مختلف، ويمكن النظر إلى هذا التأثير في سياق التفاعل الثنائي، وأسهم هؤلاء الشعراء في الأدب بالتأثير على هذه البيئة فضلاً عن تأثرهم بالأوساط الأدبية الأناضولية، وإسطنبول، ويشمل الأدب العثماني مراكز الهيمنة في البلقان وأوروبا في الغرب ولاسيما في الأناضول ورومليا وإيران وأذربيجان ومدن القوقاز والعراق وسوريا وحتى مصر، وبعض الشعراء الذين عاشوا في العهد العثماني ولدوا في هذه المناطق ولكنهم عاشوا في مدن أخرى من الدولة العثمانية، ولاسيما في إسطنبول، وجاء بعض الشعراء إلى العاصمة إسطنبول، وقاموا بأداء شعرهم وواجباتهم، وفي تقاليد الشعر والأدب لا يُنظر إلى الشاعر من منظور مكان نشأته أو من أين هو؟ بل بماذا يهتم والفهم الفني الذي يتبناه هذا الشاعر، وفي هذا البحث سننظر إلى شعراء الموصل الذين لديهم أعمالاً من الأدب العثماني، وسنبحث عن الأعمال المنتجة في هذا الجانب، وأيضاً التطرق إلى بعض شعراء الموصل الذين لديهم ديوان وأدرجت قصائدهم في المجالات الشعرية وأمثلة عن قصائدهم فضلاً عن أعمال هؤلاء الشعراء في تقليد الأدب الكلاسيكي، ومكانهم في تقليد الشعر العثماني، وفي هذا السياق سنركز على الأنشطة الأدبية في الموصل وإسهام هذه المدينة في الأدب.

الكلمات المفتاحية: أدب الديوان، الأدب العثماني، الأدب التركي الكلاسيكي،

الموصل، شعراء الموصل، الديوان.